

Асаблівасці сэнсавай рэпрэзентацыі спецыяльнай лексікі эпісталярных тэкстаў Зоські Верас

Л. Р. Тумар
БДПУ (Мінск)

Навук. кіраўн. – Н. П. Лобань, канд. філалаг. навук, дац.

Анатацыя. У артыкуле акрэсліваюцца асаблівасці сэнсавай рэпрэзентацыі спецыяльнай лексікі лістоў Зоські Верас, даецца азначэнне паняццю “ліст”. Разглядаюцца батанічныя тэрміны, якія сустракаюцца ў эпісталярны пісьменніцы.

Ключавыя словы: спецыяльная лексіка; эпісталярныя тэксты, З. Верас.

Неад’емнай часткай лексікі сучаснай беларускай літаратурнай мовы з’яўляецца спецыяльная лексіка. У адрозненне ад дыялектнай, спецыяльная лексіка ўваходзіць у склад літаратурнай мовы. *Спецыяльнай лексікай* называецца сукупнасць слоў, ужыванне якіх абмежавана адмысловымі сферамі чалавечай дзейнасці: навукай, вытворчасцю, тэхнікай, сельскай гаспадаркай, мастацтвам і г.д., інакш, гэта словы, выкарыстанне якіх абмежавана прафесійнай вобласцю. Спецыяльная лексіка ўключае ў сябе тэрміны і прафесіяналізмы. І першымі, і другімі насычаны не толькі навуковыя тэксты, афіцыйныя дакументы, а і мастацкія, эпісталярныя творы, напрыклад, лісты. Мы звыклі ўкладаць у слова “ліст” значэнне тэксту на паперы ці іншых матэрыялах, які выкарыстоўваецца пры перапіскі паміж двума і больш адрасатамі. Але калі разглядаць слова “ліст” у больш шырокім сэнсе, то можна сказаць, што гэта невычэрпная крыніца, якая дазваляе раскрыць асобу адрасанта, яго род дзейнасці, адносіны да суразмоўцаў, светабачанне і ў пэўнай меры характар.

Асаблівасці функцыянавання спецыяльнай лексікі ХХ ст. разгледзім на прыкладзе перапіскі Зоські Верас – Людвікі Антонаўны Сівіцкай-Войцік (1892–1991), беларускай пісьменніцы, перакладчыцы і грамадскай дзеячкі. Спецыяльная лексіка, выкарыстаная ў лістах, характарызуецца вялікай дэферынцыяцыяй у абазначэнні пэўных прадметаў, адлюстроўвае сферу дзейнасці канкрэтнага чалавека. Для Зоські Верас такой сферай дзейнасці было пчалярства, таму невыпадкова сустракаем у яе лістах з выкарыстаннем беларускіх батанічных тэрмінаў. Напрыклад: “*Флянсы з вялікім лісцем, гэта – велікаягадныя познія, з дробным лісцем – самыя раннія (спеюць 11–12 чэрвеня)*” [1, с. 239] (Зоська Верас да Сяргея Новіка-Пеюна). Тэрмінам *флянсы* Зоська Верас карыстаецца для абазначэння адной расліны расады, высадка (саджанца), якую яна збіралася

пераслаць адрасату [2]. У лісце да В. Ластоўскага Зоська Верас расказвае пра брашуру “Медадайныя расліны”, у якой падае прыкладную іх класіфікацыю: “А пасля ідуць дэталічныя апісанні кожнай расліны: выгляд яе, дзе расце, як размнажаецца, яе карыснасць і т.д. Абдымае больш 200 раслін. А ў канцы падзел на: “**прамыслова-медадайныя**”, “**фруктова-медадайныя**” і т.д.” [1, с. 237] (Зоська Верас да Вацлава Ластоўскага). У лісце Зоська Верас паказвае сваю шчырую зацікаўленасць батанічнай справай, гэта абумоўлівае і выкарыстанне тэрмінаў гэтай сферы, і спробу класіфікаваць медадайныя расліны. Акрамя таго, часта ў лістах бачым такі тэрмін, як **дзялка**: “Я, бачыце, вяду на сваёй “**дзялцы**” (1/4 гектара) гадоўлю насення кветак і раслін медадайных, бо муж мой мае працу вельмі мала аплатную і трэба бюджэт нечым папоўніць” [1, с. 240] (Зоська Верас да Сяргея Новіка-Пеюна). У дадзеным выпадку слова **дзялка** трэба разумець як **дзялянка** – частак зямлі (поля, лесу), які вылучаны для апрацоўкі [2].

Сустрэкаюцца таксама шматлікія назвы раслін, як на беларускай мове, так і на лацінскай, рускай, часам на польскай, напрыклад: “У будучыні буду мець яшчэ іншыя адмены **трускавак** і маю **белыя паземкі**. <...> Можна, ёсць у Вас знаёмыя пчаляры, то будзьце ласкавы рэкамендуйце (цяпер можна якраз садзіць) **белыя акацыі**, **ізон** (апісанне было ў Борці) і **ватачнік**...” [1, с. 240] (Зоська Верас да Сяргея Новіка-Пеюна); “Кветкі на здымку – **оліваціл** (бел.), **inula helenium** (лац.), **девясил** (рус.)” [1, с. 481] (Зоська Верас да Вячкі Целеша); “У “Жыцeni” з вялікай прыемнасцю чытала “У гасціне ў Палевіка” такія назвы, як **святаяннік**, **мацярдуюшка**, **сардэчнік**, **малачай**... Так ужо апрацівелі **адуванчыкі**, **пустырнікі**, **зверабой** і г.д. А такіх чужаземных або калькаў ці даслоўных перакладаў (напр. **першацвет**) усё больш і больш, нават у старых паэтаў. Так і сыплюць **доннікамі**, **маць-і-мачыхамі**, **ландышамі**...” [1, с. 457] (Зоська Верас да Сяргея Панізніка); “Апрача яблыкаў і грыбоў хапае <...> Праўда, **баравікоў** няма, але шмат **рыжыкаў**, а цяпер і **падзялёнак** да салення” [1, с. 453] (Зоська Верас да Аляксея Пяткевіча); “Маю шмат работы пры гаспадарцы. Восень. Унук збірае паступова **яблыкі** – трэба горшыя сушыць, варыць і г.д. Ратуем **памідоры**, якія гніюць ад дажджу... Збор лекарскіх зёлак скончыўся – асталіся ягады: **барбарыс**, **абляпіха**, **рабіна**” [1, с. 331] (Зоська Верас да Фёдара Ігнатовіча); “У нас расце зёлка, па-беларуску **пельнік**, па-расейску **очанка**. Прамыванне гэтымі зёлкамі вельмі памагае” [1, с. 365] (Зоська Верас да Міхася Забэйды-Суміцкага) і інш.

Назвы відаў і сартоў гародніны, садавіны, кветак у лістах пісьменніцы звычайна падаюцца з прапісной літары, напрыклад: **сліва Нікольская**, **бульба Эпікур**, **фіялка Пармская** і інш. Каб адрасат звярнуў увагу на пэўную расліну, Зоська Верас вылучае яе графічна – больш тлустым шрыфтам. Лексічныя, граматычныя і словаўтваральныя формы батанічных тэрмінаў, скарыстаных Зоськай

Верас, не заўсёды адпавядаюць сучасным літаратурным нормам, гэта можна растлумачыць як станаўленнем літаратурных нормаў беларускай мовы таго часу, так і тым, што пісьменніца з дзяцінства чула дома польскую мову, на якой часам размаўлялі яе бацькі, напрыклад: *прыкветак, лічына, паростак, вуллё, расплод*. Слова спецыяльнай лексікі батанічнай сферы ў лістах Зоські Верас можна разглядаць як сродак характарыстыкі роду дзейнасці пісьменніцы, вытворчых умоў, у якіх дзейнічае асоба, а таксама як сродак стварэння яе моўнага партрэта. Праз частату і манеру, прыёмы падачы спецыяльных слоў у лістах пісьменніцы можна ўбачыць яе блізкасць да той прафесійнай сферы, да якой адносяцца выкарыстаныя словы і выразы, напрыклад: *лісце, плод, кветка, лішайнік, суквецце, сорт, лукавіца, пчала, апыленне, песцік, медадай, расліннасць, насенне, пчалярства, пасека, соты, медазбор, зімоўнік, размнажэнне пчол, мёд, медазбор, пчаляр, пчалярства, пчолы, пасека, калода-стаяк, калода-ляжак, вылет пчол* і г.д.

Фактычны матэрыял сведчыць, што вывучэнне ўжывання спецыяльнай лексікі ў эпісталах Зоські Верас дае магчымасць выявіць асаблівасці індывідуальна-аўтарскага словаўжывання, сферу зацікаўленасці дзяўчкі беларускай культуры. Пытанне аб выкарыстанні прафесійна-тэрміналагічнай лексікі ў эпісталах мае вялікае значэнне, таму што, уваходзячы ў слоўнікавы склад мовы твораў пісьменніцы, яна дае вельмі цікавы матэрыял для характарыстыкі творчасці канкрэтнай асобы, у нашым выпадку Зоські Верас.

Літаратура

1. Верас, З. Выбраныя творы / З. Верас ; уклад., прадм., камент. Г. Запартыка. – Мінск : Беларус. навука, 2015. – 572 с.
2. Верас, З. Беларуска-польска-расейска-лацінскі ботанічны слоўнік / З. Верас. – Вільня : Выд. газеты “Голас Беларусы”, 1924. – 250 с.